

Benkő Loránd és A magyar nyelv történeti nyelvtana

1. 1995. december 19-én – ez a nap Benkő Loránd 74. születésnapja volt – az akkori Nyelvtudományi Intézet akkori Nyelvtörténeti Osztályának szerkesztési szobájában két frissen megjelent befejező kötet is ott feküdt az asztalon az ünnepet fényesítendő: egyik A magyar nyelv történeti nyelvtanának harmadik, azaz szintaxiskötete, a másik az *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen* (EWUng.) hatodik füzeté, amellyel a szótár kompletté vált, ahogy szoktuk volt mondani: eljutott a „végső *zsúri*-ig”¹. Mindkét – időben párhuzamosan készülő – nagy szintézis az ünnepelt koncepcionális és gyakorlati vezetésével indult meg és vitetett is végig.

Benkő Lorándot a szintézisek ügye és jelentősége erősen foglalkoztatta: ezek tudománytörténeti szükségszerűségéről, megvalósíthatóságuk alkalmas idejéről, a tudományra gyakorolt várható hatásokról részletes, elemző tanulmányt közölt 1969-ben. Ennek az írásnak a végén pontokba szedte, melyek azok a területek, amelyekben a vonatkozó szintézis elkészülte a legszükségesebb lenne. A felsorolásban másodikként említi a történeti nyelvtant: „Elő kell állítanunk egy átfogó magyar történeti grammatikát, hogy megszüntessünk egy kirívó ellentmondást, azt tudniillik, hogy történeti nyelvtudományunk fejlettsége ellenére éppen mi kullogunk e vonatkozásban szinte minden számottevőbb nyelv mögött” (BENKŐ 1969: 64).

A nyelvtan 1995-ös elkészültével ennek a „kullogásnak” lett vége: a három kötet közül az első a korai ómagyar kornak és előzményeinek, a második a kései ómagyar kor morfológiájának, a harmadik e korszak szintaxisának a tárgyalásával törlesztette a magyar nyelvészet adósságát. És mivel újabbban a számokat is szeretjük: a törlesztés összesen 2560 lap terjedelemben történt.

Vegyük sorra, hogy mire volt szükség e nagy volumenű szintézis véghezviteléhez! 1. Előzményekre, hogy legyen mit szintézisbe foglalni; 2. irányelvekre; 3. kutatógárdára, szervezésre, vezetésre.

2. A rendelkezésre álló előzményekről. Amikor az előbbi szó szerinti idézetben ez a kifejezés szerepelt: „történeti nyelvtudományunk fejlettsége ellenére”, Benkő Loránd minden bizonnyal az elemző (analitikus) tanulmányok meglévő bőségére gondolt (l. még BENKŐ 1991: 18 is). Kiváló, alapos monográfiák egész sora állt már készen addigra, akár egy-egy grammatikai jelenség körüljárásával, akár egy-egy nyelvmélték monografikus feldolgozásával. Néhány cím közülük: KÁROLY SÁNDOR: A Bécsi kódex nyelvtana és Igenévrendszerünk a kódexirodalom első szakaszában; BERRÁR JOLÁN: Fejezetek határozóragjaink élettörténetéből és A hasonló mondatok története a XVI. század közepéig; RÁCZ ENDRE: A következő mondatok kialakulása; vagy BENKŐ LORÁND nagyívű monográfiája, Az Árpád-kor magyar nyelvű szövegei. Emellett a különféle tanulmánykötetekben, folyóiratokban nyelvtörténeti cikkek sokasága is rendelkezésre

¹ Tudniillik a szótár utolsó címszávaig.

állt, ezeket itt lehetetlen számba venni, mutatóba csak két cím: ABAFFY ERZSÉBET: Latin hatás a XV–XVI. századi magyar igeragozásban, BALÁZS JÁNOS: A magyar határozott névelő kialakulása. A háttérben pedig ott voltak a korábbi nagy összefoglaló művek – SIMONYIÉ, KLEMMÉ – tényanyaguk érvényével, akkor is, ha szemléletmódjukon részben már túllépett az idő; de említhetjük az Egyetemi Magyar Nyelvészeti Füzeteket is. Emellett a frissen feltárt nyelvi anyagközlések is egyre szaporodtak, köztük olyanok is, amelyek bizonyos mértékig a beszélt nyelv ígérését is hordozták. Itt elsősorban a folyóiratbeli misszilisközléseket, valamint ABAFFY ERZSÉBETnek a Dunántúli misszilisek a XVI. századból című kötetét említhetjük. Így tehát az első feltétel teljesülni látszott: volt mit szintézisbe foglalni. Fehér foltok – többek között a kutatott területek és korszakok kiegyenlíthetlensége következtében – természetesen voltak, és erre a tényre lehetett reálisabban vagy pesszimistábban tekinteni (vö. KÁROLY 1980: 52). A szintézisek tudománytörténeti jelentőségének egyik szála viszont éppen a kutatatlan területek eltüntetésében van (BENKŐ 1984: 131).

3. Irányelvek, koncepcionális kérdések. A korszak nem hordozta tenyerén a történeti kutatásokat. Az uralkodó irányzatok közül a következetes strukturalizmus „mindenfajta változatában kikerülhetetlenül ahistorikus” volt, a transzformációs generatív grammatika pedig akkori, klasszikus formájában a maga kompetenciafogalmával a nyelvi adat létjogosultságát és jelentőségét kérdőjelezte meg, amivel tulajdonképpen ki is zárta a történetiség lehetőségét (HERMAN 1982: 2–3).

A történeti grammatikai szintézis terve azonban napirenden maradt, és érlelődtek követendő irányelvei is. BENKŐ a 60-as, 70-es években egész sorozat elvi fontosságú tanulmányt tett közzé a témában (de rajta kívül mások is), majd a III. nyelvészkongresszus (1977) központi témája is a magyar nyelv grammatikája lett.² A mérlegelések alapján a történeti grammatika koncepciója az alábbiak szerint kristályosodott ki.³

3.1. Időbeli keretek: korszakos bontásban a magyar nyelv önálló életétől – elvileg – napjainkig.

3.2. Tematikai keretek: a tárgyalandó részterületek a grammatikát mint szerkesztést értelmezik: mint szóvá szerkesztést és mint szóból szerkesztést, azaz: morfematikát és szintaxist (vö. BERRÁR 1975). Hangsúlyos törekvés maradt azonban, hogy a grammatikai kérdések ne szigeteltessenek el mindazon diszciplínáktól, amelyek elvi okokból a grammatika rendszeresen nem tud tárgyalni – így a történeti hangtántól, szófajtantól, jelentéstántól, stilsztikától, nyelvjárástörténettől –, hanem az érintkezési pontok említessenek meg (BENKŐ 1991: 23).

3.3. Szemléleti súlypontok: Benkő Loránd kétdimenziós felfogott történeti nyelvészetben gondolkodott, vallotta és hangsúlyozta a szinkronia fon-

² A kongresszuson elhangzott előadások megjelentek a Nyelvtudományi Értekezések 104. számában (IMRE–SZATHMÁRI–SZÜTS szerk. 1980).

³ A következő, 3. pontban tárgyalt kérdések az irodalomjegyzékben megadott BENKŐ-tanulmányok mindegyikét átszövik. Ezért az összes konkrét szöveghely felsorolásától eltekintek, csak néhányat említek meg egy-egy vonatkozással kapcsolatban.

tosságát, azt, hogy szinkronia és diakronia, állapot és történet, helyzet és esemény összekapcsolódik, mégpedig egymástól elválaszthatatlan módon.

3.3.1. Ezen elvnek megfelelően történt a *s z i n k r ó n i a* beemelése a történeti kutatásokba. Abból a felfogásból, hogy bármely diakrón változás két szinkrón pólus közötti elmozdulásként értelmezhető, egyenesen következik, hogy az egyes korszakok szinkrón nyelvi tényeinek ismerete nélkül (a) diakrón változásviszonyokat nem lehet felfedni: a szinkrón leírás előfeltétele a változások megállapíthatóságának – annál is inkább, mert maga a nyelvi változás éppen a szinkrón variációk egymással való küzdelmében történik (BENKŐ 1980: 16; 1988a: 386, 394; 1991: 24). Ilyesmiről saját, mai tapasztalatunk akár nekünk is lehet: gondolhatunk például többé-kevésbé már lezárult változásokra (mint a megengedő *is* szórendi helyének cseréjére), a *miatt* ~ *okán* névutó éppen zajló vetekedésére vagy az ejtésnehezítőnek nevezett előhangzó betoldásának egyre általánosabbá válására (a *megoldhatóak* típus). Ilyesfajta, változási fázisban levő, viaskodó jelenségek szoktak korábban nyelvművelő, nyelvhelyességi cikkek témájául szolgálni. A grammatikai alapon álló Nyelvművelő Kézikönyvben például számos ilyen megállapítás található, többek között a megengedő *is* szórendi helyével kapcsolatosan is (E. L. – R. E. – T. J. 1983; T. J. 1985).

A nyelvtörténet számára a szabályostól eltérő, a kivételes különösen is fontos: a szinkronia kivételei az elmúló és a feljövő jelenségeket testesítik meg (ezt a „képletet” szokás most egy nyújtott szárú *s* formával, ún. *s*-görbével érzékelteni). Mindebből következik, hogy egy történeti grammatika alapjául – főleg ha megfoghatóságra, objektivitásra (vö. KÁROLY 1963: 166) tart számot – csakis történeti szinkrón metszetek egymást követő sora szolgálhat. Minél teljesebbek és megbízhatóbbak ezek a metszetek, minél gazdagabb, megfelelően rendezett anyagra támaszkodnak, annál pontosabban lehet az egymásra vetített metszetek közötti elmozdulásokat megállapítani. A megcélzott teljesség és a reális megvalósíthatóság keskeny mezsgyéjének a megtalálása vezetői bölcsességet kívánt.

Az éppen említettek kapcsán azonban egy, a lényegét illető, alapvető módszertani aggály is felmerült: szinkroniának mondható-e egyáltalán a történeti szinkrón metszetek szinkroniája? Per definitionem természetesen nem (vö. BENKŐ 1967: 55): időazonosságról, kimerevített időpillanatról nyelvtörténeti korszakok esetében nem lehet szó. Így, ismét csak a realitást, a megvalósíthatóságot szem előtt tartva nem marad(t) más választás, mint engedményt tenni az időfaktoroknak, és a tényleges helyzetből adódóan (munkahipotézisként) elfogadni a „vastag szinkroniát”, ahogyan ezt HERMAN JÓZSEF nevezte. Minél régebbi a korszak, annál vastagabb a szinkronia. De olyan kor nem létezik, amelynek leírásában a szinkroniához ne kellenének engedmények. A szinkroniának a történeti nyelvészetben ezen kívül még több más korlátja is van, ezeket Benkő egy tanulmányában részletesen számba vette és elemezte (BENKŐ 1993).

3.3.2. A második szemléleti súlypont: előtérben a rendszerszemlélet, elem-történet helyett *r e n d s z e r t ö r t é n e t*.

Benkő Loránd több tanulmányban is kifejtette, hogy a nyelvi változások gyökerét a *r e n d s z e r ö s s z e f ü g g é s e k b e n* kell keresni (BENKŐ 1988a: 387–393, 1988b: 96 és passim). A rendszerkapcsolatokon múlik, hogy egyáltalán

milyen változások lehetségesek. Hogy aztán ezekből mi az, ami ténylegesen meg is valósul, ami a potenciálisból realizálódik, arra a nyelveken kívül egyéb, a nyelv használatával összefüggő tényezők gyakorolnak hatást. Az elméletben létező potenciálisnál a konkrétan megvalósuló reális általában sokkal szűkebb merítésű (BENKŐ 1975: 340). (Itt gondolhatunk például a képzők állományára, milyen kevés köztük az automatikus képző.) És mivel a nyelv rendszerként él, és így is változik, a létrejött változás soha nem csak az egyes elemet érinti, hanem kihatással van az aktuális részrendszerre és azon túl a rendszer egészére is. Az igekötők terjedésével párhuzamosan például csökkent az igeidők száma, vagy a tárgyrag megjelenése az SOV szórend felbomlásával függött össze (É. KISS 2013: 3), vagy az oksági viszonyú mondatok között a következtető mondatok kialakulása a magyarázó mondatok létrejöttét hozta magával. A nyelvi változás szabályváltás a rendszerben, mégpedig egyre terjeszkedő jelleggel. Amikor Benkő ezeket a történéseket elemzi, tulajdonképpen a grammatikalizációs folyamatokat írja le még annak köztudatba kerülése előtt. Az előzmény → változás → következmény hármasság kimenetele többféleképpen is végződhet. Úgy is, hogy az előzmény megszűnik, de úgy is, hogy előzmény és következmény továbbra is egymás mellett él. Az első eset inkább a morfológiai változásokra jellemző (említhető például az önálló szóból származó ragok keletkezése), a második inkább a mondatban szokott előfordulni: például az igeneves és a ragozott igés szerkesztésmód egymás mellett élése vagy főmondatokból diskurzusjelölővé lett egyes elemek (pl. a *bizony*) korábbi és újabb minőségének korszakokon átívelő, hosszas egymás mellett létezése.

A második kimeneti lehetőség egyben arra is rámutat, miért volt lényegesen több fehér folt a történeti mondattani kutatásokban. Benkő tanár úr hangoztatta is, hogy a mondat szerkesztés terén tágak a variációs lehetőségek, ezért nehezen – és csak jóval kisebb mértékben – rendezhetők diakrón változási viszonyokba (BENKŐ 1988a: 395). Velük szemben a morfosztatikai jelenségek változásai gyorsabbak, erőteljesebbek és nagyobb arányúak (ezáltal persze nyelvtörténetileg jóval „tetszetősebbek” is).

3.3.3. A nyelvi anyaggal kapcsolatos kérdésekről.

„[A]ki a történeti nyelvészetben valamit tisztességesen el akar végezni, annak minden vonatkozó adatot össze kell szednie” (BENKŐ in KISS 2003: 423). Nem minden szinkrón metszet számára áll azonban rendelkezésre adat, vagy ha igen, egyes korokban kevésből kell gazdálkodni. Időben visszafelé itt is súlyosbodnak a nehézségek. Benkő a nyelvtörténeti forrásoknak öt főbb kategóriáját nevezte meg: 1. a vizsgált nyelvvel valamilyen szempontból egybevethető más nyelvek (rokon vagy idegen nyelvek) anyaga; 2. a vizsgált nyelv különféle jellegű és korú írásos emlékei; 3. a vizsgált nyelv állapotára vonatkozó egykori megállapítások (főként régi grammatikákban és ortográfiákban); 4. az általános nyelvtudománynak azok az elvei és törvényszerűségei, amelyek a vizsgált nyelv történetére adaptálhatók, illetve abban hasznosíthatók; 5. a vizsgált nyelv mai szinkrón anyaga (BENKŐ 1967: 42). Közülük adattalan korban, mint amilyen az ősmagyar, az 1. és a 4. szempont bír különös fontossággal. Mindemellett azt is hangsúlyozza, hogy „későbbi magyar nyelvi anyag alapján, időben visszamutatóan is lehetséges

a nyelvi rekonstrukció, sőt ez utóbbiak a saját nyelviség ténye és a nyelvemlékes megtámaszthatóság miatt *jóval biztosabbak*” (BENKŐ 1977: 50). É. KISS KATALIN az ősmagyar mondat szerkezet rekonstrukciójakor, jöllehet Benkőtől függetlenül, de hasonlóan érvel (É. KISS 2013: 1, 9, 14).

Ami az ómagyar korszakot illeti, a gond itt a fennmaradt nyelvemlékek sporadikussága, eltérő színvonala és az, hogy számos esetben nem köthetők se helyhez, se konkrétan időhöz. A rendelkezésre álló szövegek jórészt másolatok, nyelvjárási és szociolingvisztikai különbségekkel: különböző területi nyelvi változatokat képviselve és különféle műveltségű szövegalkotók által létrehozva. Azzal a módszertani nehézséggel kell viaskodni tehát, hogy olyan adatokkal dolgozzunk, amelyek egykoron nem egyazon nyelvi rendszerbe tartoztak, jöllehet a változásviszonyokat ilyenek között kellene vizsgálni (BENKŐ 1988a: 388–389, 1993: 19–20). Ha még további korsajátosságként azt is hozzávesszük, hogy ezek az adatok elsősorban az írásbeliséget (azon belül is főként az egyházi nyelvet), nem pedig a változások közegét, a beszélt nyelvet képviselik, továbbá, hogy az adatok megítélését bizonytalanná teheti az adott korra vonatkozó kompetenciahiányunk is, jelentős módszertani nehézség halmazt kell áthidalni. Ehhez – ismét csak a realitásokat figyelembe véve – Benkő Loránd a vázolt koncepcióból adódó fogódzók segítségét ajánlja: a rendszerben látást. A szintetikus látásmódot az atomisztikus helyett, a szerkesztés módjai történetének vizsgálatát az elemtörténet helyett (BENKŐ 1980: 18–19).

4. Végül utolsóként a grammatika személyi, szervezési ügyeiről. A TESz. 1976-os befejeztével kínálta magát az alkalmas idő az újabb szintézis megkezdéséhez: együtt volt az a közösség, amely a TESz. készítése közben kellő forrásismeretet és nyelvtörténeti tapasztalatokat szerzett. Már a TESz. munkatársai is két intézményből verbuválódtak. Ezeket Benkő Loránd személye mintegy perszónáunióba vonta, ő ugyanis az ELTE-n tanszékvezető, az Intézetben pedig osztályvezető volt. Ahogy egy interjúban mondta: „egy csomó munkát közösen tudtunk vinni, s így én részben fel tudtam használni az egyetemi tanszéknek a tanárait különböző intézeti feladatokra” (BENKŐ in KISS 2012: 87). A kutatásnak és az oktatásnak ez az összekapcsolása nemcsak a munkálatok, hanem az egyének számára is gyümölcsöző volt. Így alakultak ki a „kollektív erőfeszítés hatékony formái” (BENKŐ 1969: 57), amelyek nélkül ilyen volumenű projektek végigvihetetlenek lettek volna, de amelyek a kutatói egyéniségeket is formálták. (A résztvevők közül szinte mindenki tudományos fokozatot szerzett a témájával.)

A résztémák, a fejezetek formálódásának, kialakulásának szigorú menete volt. Benkő tanár úr mint tapasztalt tudományszervező, főszerkesztőként két kiváló nyelvészt vett maga mellé: a morfológiához Abaffy Erzsébetet, a mondattanhoz Rácz Endrét kérte fel szerkesztőnek. A munkamenet a következőképpen zajlott: az elkészült fejezetet először az aktuális szerkesztő olvasta el, majd a közvetlen munkaközösség vitatta meg (a morfológiai fejezeteket az egyetemiiek, a mondattaniakat az intézetiiek). Ezután került az ún. „négyes”, azaz a tudományos szerkesztőbizottság elé, amelyben a főszerkesztőn és a szerkesztőkön kívül még Imre Samu

is részt vett. Eztán következett a plenáris megvitatás, amelyen mindkét részleg megkritizálta a fejezeteket két fázisban: először koncepcionálisan, majd pedig a részletekbe menően, laponként haladva. Ennek sok hozadéka volt: elsősorban a nyelvtanra nézve, de a résztvevők számára is: minden témával szembesülni kellett, ami a kritikai szemléleten kívül a közös ügy iránti felelősségérzetet is alakította. Végül a köteteknek külső lektorai is voltak.

Ezekon a megbeszéléseken (bár nem csak itt) szemléletet is kaptunk: inspirációt adat és rendszer, szerkezet és funkció együttlátására, annak felismerésére, hogy a korabeli nyelvhasználat ismeretét csak a korabeli szövegek alapos ismerete teszi lehetővé, valamint arra, hogy a probléma megoldására való törekvést viheti/viszi el a kutatót valamely irányzathoz, s nem fordítva: nem az elmélettől kapja a kutató a problémát (KÁROLY 1963: 173). És nem utolsó sorban: a tudománytörténeti előzmények tiszteletben tartására, a tudományetikai szempontok figyelembevételére (BENKŐ in KISS 2003: 432).

*

Pilinszky János prózájában – a két centenárium igen közel esik egymáshoz – található az alábbi mondat: „Az öregkor a grammatikáé, a lét szerkezeti elemeinek fölfedése, s ezen is túl, struktúrán túli valóságának megsejtése.”⁴ Hozzátehetjük: tudomány és élet kölcsönössége jegyében – amint az Benkő Loránd munkásságára jellemző volt.

Kulcsszók: történeti grammatika, szerkesztéstan, szinkrón metszet, rendszer-történet, a nyelvtörténet forrásai.

Hivatkozott irodalom

- BENKŐ LORÁND 1967. Nyelvtörténet és mai nyelv. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok V.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 41–67.
- BENKŐ LORÁND 1969. A szintézisek szerepe a magyar nyelvtudományban. In: KIRÁLY PÉTER szerk., *A nyelvtudomány a haladásért. Tanulmánykötet a Tanácsköztársaság 50. évfordulója alkalmából.* Nyelvtudományi Értekezések 65. Akadémiai Kiadó, Budapest. 41–65.
- BENKŐ LORÁND 1975. A történeti nyelvtudomány néhány kérdéséről. *Nyelvtudományi Közlemények 77:* 327–344.
- BENKŐ LORÁND 1977. Magyar nyelvtörténet – magyar őstörténet. In: BARTHA ANTAL – CZEGLÉDY KÁROLY – RÓNA-TAS ANDRÁS szerk., *Magyar őstörténeti tanulmányok.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 45–57.
- BENKŐ LORÁND 1980. Történeti nyelvtanírásunk helyzete és feladatai. In: IMRE–SZATHMÁRI–SZÜTS szerk. 1980: 15–28.
- BENKŐ LORÁND 1984. Tájékoztató „A magyar nyelv történeti nyelvtana” munkálatairól. *Magyar Nyelv 80:* 129–140.

⁴ Pilinszky János: A mélypont ünnepélye. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1984. 1: 444.

- BENKŐ LORÁND 1988a. A nyelvi változások mibenléte és jellegzetességei. *Magyar Nyelvőr* 112: 385–397.
- BENKŐ LORÁND 1988b. *A történeti nyelvtudomány alapjai*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- BENKŐ LORÁND 1991. Bevezetés. In: BENKŐ LORÁND főszerk., E. ABAFFY ERZSÉBET – RÁCZ ENDRE szerk., *A magyar nyelv történeti nyelvtana I*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 17–27.
- BENKŐ LORÁND 1993. A szinkronia korlátai a történeti nyelvtudományban. In: HORVÁTH KATALIN – LADÁNYI MÁRIA szerk., *Állapot és történet – szinkronia és diakronia – viszonya a nyelvben*. ELTE BTK Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék, Budapest. 17–24.
- BERRÁR JOLÁN 1975. Morfológiai szerkezetek – szintaktikai szerkezetek. *Magyar Nyelv* 71: 35–40.
- E. L. [ELEKFI LÁSZLÓ] – R. E. [RÁCZ ENDRE] – T. J. [TOMPA JÓZSEF] 1983. **is** [címszó]. In: GRÉTSY LÁSZLÓ – KOVALOVSKY MIKLÓS szerk., *Nyelvművelő Kézikönyv 1*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1056.
- HERMAN JÓZSEF 1982. Szociolingvisztika és nyelvtörténet. *Magyar Nyelv* 78: 1–8.
- IMRE SAMU – SZATHMÁRI ISTVÁN – SZÜTS LÁSZLÓ szerk. 1980. *A magyar nyelv grammatikája. A magyar nyelvészek III. nemzetközi kongresszusának előadásai*. Nyelvtudományi Értekezések 104. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KÁROLY SÁNDOR 1963. Adat és probléma szerepe a nyelvtörténetben és a nyelvreírásban. In: BENKŐ LORÁND – LIGETI LAJOS – PAIS DEZSŐ szerk., *Tanulmányok a magyar nyelv életrajza köréből*. Nyelvtudományi Értekezések 40. Akadémiai Kiadó, Budapest. 166–173.
- KÁROLY SÁNDOR 1980. Hozzászólás a „Történeti nyelvtanításunk helyzete és feladatai” c. előadáshoz. In: IMRE–SZATHMÁRI–SZÜTS szerk. 1980: 41–53.
- KISS JENŐ 2003. Beszélgetés Benkő Loránnal. In: HAJDÚ MIHÁLY – KISS JENŐ szerk., *Nyelv és tudomány, anyanyelv és nyelvtudomány* 1–3. ELTE BTK Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék, Budapest. 3: 421–447.
- KISS JENŐ 2012. Tudósportrét a 375 éves Eötvös Loránd Tudományegyetemen. In: JUHÁSZ DEZSŐ – KISS JENŐ szerk., *Benkő Loránd emlékezete*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 238. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest. 82–88.
- É. KISS KATALIN 2013. *Milyen volt az ősmagyar mondat szerkezet?* https://mta.hu/data/dokumentumok/i_osztaly/1_osztaly_szekfoglalok/E_Kiss_Katalin_szekfoglalo_20131209.pdf (2022. 02. 05.)
- T. J. [Tompá József] 1985. **megengedő köztársaság** [címszó]. In: GRÉTSY LÁSZLÓ – KOVALOVSKY MIKLÓS szerk., *Nyelvművelő Kézikönyv 2*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 117.

Loránd Benkő and the Historical Grammar of the Hungarian Language

The *Historical Grammar of the Hungarian Language* is a synthesis of earlier analytical studies that discusses the morphology and syntax of Hungarian until the end of the Old Hungarian period, in three volumes. The book was written under the conceptual leadership of its editor-in-chief, Loránd Benkő. This paper presents the principles he advocated concerning his approach to linguistic change, including the role and limitations of synchrony within that approach,

the requirements of historical-synchronic sections, and the importance of a systematic view of history. The paper also gives an inside view of the one-time progress of writing of the Grammar as determined by its editor-in-chief.

Keywords: historical grammar, syntagmatics, synchronic section, systematic view of history, sources of historical linguistics.

HAADER LEA
ELKH Nyelvtudományi Kutatóközpont
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem